

A ENSEÑANZA DEL GALEGO-ASTURIANO

El día qu'a fala entrón na escola

Rafael y Dori son os dous maestros que tñ dando enguano el asignatura optativa de gallego-asturiano nas escolas de Tapia, Xarrio y Navia. Como se ve, pouco se ten avanzaio dende qu'a nosa fala entrara nel "Ramón de Campoamor" de Navia alló pol curso 90/91. El desinterés oficial, as incomprensiões, a falta d'información y, muitas veces, a inorancia, poden tar detrás da precaria situación da nosa fala na escola, un sito nel que tía que tar cua dignidá que merez úa regalía qu'heredamos dos nosos maiores y que temos que decidir se la femos de menos y la deixamos morrer ou, al rovés, se la valoramos y tentamos de recuperalla. D'un pouco de todo esto é del que nos falan estos dous trabayadores da nosa fala.

↓ Rafael Cascudo & Dori Gión

ENTRAMBASUGUAS

Na terra d'entrambasaugas, el territorio comprendido entre os ríos Navia y Eo, dáse úa situación de bilingüismo: conviven dúas linguas: el gallego-asturiano y el castellano.

Esta situación bilingüe nun se dá por igual en toda a población d'estas terras, pos hai xente monolingüe: por un lao a xente mayor que, en número cada vez máis pequeno, fala sólo en gallego-asturiano, y a xente moza que sólo fala en castellano y forma un grupo cada vez máis grande. Lougo ta a xente que núa mayor ou menor medida usa as dúas. Si, ademáis d'á población, tuvésemos en conta el prestixio y a función que cumpren na vida de cadaldía cada úa das dúas linguas, ta mui claro que temos al castellano —en palabras dos especialistas nesto, que son os sociolingüistas— como *lingua A* y á

nosa fala como *lingua B*. Hai un desequilibrio claro a favor del castellano y ese desequilibrio trai como consecuencia —outra vez falan os especialistas— úa situación de *diglosia*.

A diglosia

Esplicámonos: el castellano é a lingua oficial, ten todos os deretos legales, é obrigao na enseñanza y na administración, é a lingua das funcións superiores da vida social, a dos medios de comunicación y os organismos oficiales, é sinónimo de prestixio, de mayor estatus social y cultural, é a máis usada nas vilas y lugares achegaos a elas y, pa rematar, nun hai ningún peligro de que poda desaparecer. Pol contrario, el gallego-asturiano nun ta nos libros de texto,

apenas si s'aprende na escola (namáis nos colexos públicos "Ramón de Campoamor" de Navía, "Darío Freán" de Xarrió y "Príncipe d'Asturias" de Tapia), de continuo ta sendo reprimida y desdeixada, úsanla as clases máis baixas na escala social, nun ta nos medios de comunicación, é a fala que s'usa na familia, cos amigos, pa os temas banales, é úa variedá falada, oral, nun ta cuase normativizada y úsase pouco por escrito, nun s'usa d'un xeito oficial...

Úa situación *anormal*

Según todo lo cuntado aquí, a nosa fala ten úa situación *d'anormalidá*, é úa lingua desprestixada, pouco a pouco vai abandonándose y nun se fala a os fijos. Pa encher el vaso, hai tempo qu'esta situación pasou de ser máis ou menos *estática* a ser claramente *dinámica*: hasta a chegada da escolarización obrigatoria y el uso xeneralizado dos medios de comunicación audiovisual el grupo social que falaba galego-asturiano era cuase el mesmo y namáis úa minoría ilustrada falaba en castellano. Coa chegada d'estos dous fenómenos, básicamente, a situación cambiaba, vólvese dinámica, móvese, y el grupo dos que falan castellano vai enánchándose y el dos que falan galego-asturiano vai menguando nun proceso que pode chegar a felo desaparecer.

Ún dos efectos que provoca nel falante a situación precaria da nosa fala é el de mezclar col castellano, as *interferencias lingüísticas*. Últimamente este proceso é vertixinoso. A vergonza, el sentimento d'inferioridá leva a que, al ascender socialmente nos vayamos desfendo da lingua vernácula porque se ve como un estigma, algo malo, falta de cultura. El castellano úsase conda salimos das situacións de cadaldía: nun se fala *na fala* conda se vai al médico, conda vein visitas, conda nos relacionamos con xente que nun coecemos. Esta vergonza pode provocar, y de feito provoca, el nun transmitir a os fijos a lingua de noso. Os bolitos y a xente mayor falan entre ellos na fala pero cos fijos y os netos falan en castellano. Eso nun pasaba antias, a nun ser nas familias de clas alta. Si os nenos xa nun usan a fala y falan castellano, os sous fijos tamén van fer igual.

Úa cadía de mil anos, rota

Todo esto vén romper úa cadía de mil anos pola que se trasmitía a nosa fala de padres a fijos. Aparecen ideoloxías denigratorias pa xustificar el abandono da fala, crencias qu'alivian el conflicto, recursos pa tapar ou esconder a vergonza de ter que ser responsables de poñer fin a esa cadía ancestral. Y dicimos... "*a fala é fea, é bruta*", "*nun vale pa nada*", "*nun ten literatura*", "*Bo, en cada sito fálese diferente y nun nos entendemos cos vecíos*"... Entrementes, dicimos qu'el castellano si qu'é guapo, que lo falan millóis y millóis de personas, que ten úa literatura rica y búa y pensamos que nun ten diferéncias xeó-

gráficas porque namáis miramos pal que se fala na tele ou se le nos libros.

A fala na escola

El sociolingüista Michal Stubbs dice cousas como éstas: "*En realidá, lo único xuicioso que se pode fer en muitos casos é dayes a os nenos al empezo da súa escolarización a instrucción básica na lingua que conocen. (...) Úa comunidá pode ter a súa lingua en tan baxa estima que quizáis nun quira qu'os sous fijos aprendan nela*". Nestos casos, apunta, é un labor social de primeira importancia p'aumentar el autoestima del falante da lingua non prestixada, lutar contra as actitudes intolerantes, tanto na escola como na sociedade, p'acabar cos estereotipos y coas barreiras sociolingüísticas, xa que si non as interferencias entre as linguas d'alto y baxo prestixio poden xeneralizar problemas d'aprendizaxe. El única manera d'amañar esta situación sería normalizar a lingua B, *fela normal*, usala, levala ás escolas.

Tamos d'acordo coas tesis sostidas pol profesor González Riaño pal caso del asturiano y que pensamos que son ben aplicables al noso caso: a presencia na escola del galego-asturiano nun é sólo un dereito humano cultural —pa nosoutros irrenunciable—, sinon que responde a úa fonda necesidá pedagóxica porque muchos nenos y nenas tein úa competencia lingüística y comunicativa unde s'entremezcran elementos del castellano y del galego-asturiano y eso esixe un tratamento educativo que teña en conta a posibilidá d'atender el aprendizaxe y uso das dúas linguas en contacto. Son as autoridades educativas asturianas as que tein que dar solución al problema.

Un panorama esmoledor

El sistema educativo que padecemos sólo ten d'asturiano a situación xeográfica. Vese úa planificación agresiva ou pouco esmolida pola identidá sociocultural d'Asturias. Acabada a dictadura tardamos dez anos en poder ver os primeiros empezos d'escolarización del asturiano y trece máis pa que sólo úas 200 escolas de Primaria oferten el asturiano y tres el galego-asturiano.

As condiciones actuales siguen sendo represivas. Non sólo se sufren vetos y esixencia de mínimos pa escolarizar a lingua tradicional, sinon que se sufre a falta cuase total d'apoyo, d'información institucional, de regulación normativa, de planteamiento curricular oficial, de categoría de lingua, d'implantación horaria da asignatura, de tratamento al xeito al empezo escolarizador, de continuidá nel itinerario normativo y máis en concreto nos centros de Secundaria, d'apoyo didáctico, de política editorial, de condicións profesionales y laborales dignas pal profesora en esta materia, de formación dos maestros —que nun existe nel caso da nosa fala—, y un largo etcétera.

• R A Z Ó I S •

Hai razóns de sobra a favor da escolarización da nosa fala. Namáis imos citar algúns argumentos educativos, xurídicos y sociolóxicos:

Educativos:

Condo na escola se yes dá a os nenos a oportunidade d'aprender y-usar a lingua coa que tein mayor dominio, tán en miyor posición pa sacar miyores resultaos noutras asignaturas.

El perfeccionamento da lingua familiar é úa condición previa pa obter un nivel comparable de dominio na lingua estándar ou oficial.

A motivación dos alumnos p'aprender úa segunda lingua pode oumentar condo a súa primeira lingua é tomada en serio tanto na vida diaria como na escola.

A enseñanza escolar del asturiano (neste caso poderíase aplicar al galego-asturiano) é aconsayada como remedio pa evitar as interferencias lingüísticas col castellano por estudiosos como Alarcos Llorach (1983), García Arias (1976), Fernández Álvarez (1987) ou Llera Ramo (1990).

Sociolóxicos:

*El investigador Pierre Bourdieu y el sociólogo John de Vries dicen que cualquier elemento del patrimonio cultural d'un poble que nun teña acceso á enseñanza como medio de trasmisión, hipotecará el sou futuro. Stenhouse, un antropólogo moderno, dice qu'úa lingua d'úa comunidá é un instrumento de cultura y pensamiento. Estudios como os de Cummis, Ignaci Vila, Rafael M. Díaz y outros señalan qu'ua solución é el bilingüismo positivo y equilibrado.

Os datos del *Estudio Sociolingüístico para Asturias* (1995), fálanos de que nove de cada dez asturianos son favorables á enseñanza -voluntaria us y obrigatoria outros- da lingua vernácula.

Xurídicos:

El uso y mantención da lingua propia é ún dos deretos básicos da humanidá. Forma parte da Declaración Universal dos Deretos Humanos y foi confirmada, por exemplo, por diferentes resolucióis das Nacióis Unidas y da Comunidá Europea.

A *Lei d'Uso y Promoción del Asturiano*, aprobada pola Xunta Xeneral del Principao hai poucos meses (17-3-1998), nel sou artículo 2, dice: *"El réxime de protección, respeto, tutela y desarrollo establecido nesta Lei pal asturiano estenderáse por medio de regulación especial al galego-asturiano nas zonas nas que ten carácter de modalidá lingüística propia"*. Esto quer dicir que, por primeira vez, el galego-asturiano é considerao como úa variedá lingüística propia d'Asturias. Ademáis, apricase tamén pá nosa fala el que se dice pal asturiano: *"Garantizar la enseñanza del asturiano [polo tanto, tamén del galego-asturiano], nel exercicio das competencias asumidas pol Principao d'Asturias, atendendo a os principios de voluntariedá, gradualidá y respeto á realidá sociolingüística d'Asturias"*. (artículo 3, apartao c). Tamén podemos citar os apartaos 1) y 3) del artículo 10: *"1. Nel exercicio das súas competencias, el Principao d'Asturias garantizará a enseñanza del asturiano [polo tanto, tamén del galego-asturiano] en todos os niveles y graos, respetando así y todo a voluntariedá del sou aprendizaxe. En todo caso, el asturiano [galego-asturiano] terá qu'impartirse dentro del horario escolar y será considerado como materia integrante del currículo"*, "3. A escoyeta del estudio ou del uso del asturiano [galego-asturiano] como asignatura del currículo, en ningún caso poderá ser causa de discriminación dos alumnos. Pa os que lo escoyan, el sou aprendizaxe nun poderá ser estorbo pa recibir a mesma formación y nocencias en igualdá de condicióis qu'el resto del alumnado".

El maestro con dalgús dos sous alumnos

Todo esto fai qu'agora mesmo se teñan dudas acerca de poder estender a enseñanza voluntaria del galego-asturiano a outros centros del occidente d'Asturias. Este curso 1997-98 solicitaron galego-asturiano en Ibias pero nun se puido levar a cabo porque dixeron que nun había maestro cua titulación qu'esixía a Administración educativa pa poder impartilo. Pal curso que vén pode que pase algo aparecido porque nel Instituto de Navia xa solicitaron poder brindar al alumnado a asignatura. Però como en seis ou sete anos nun se fixeron cursos oficiales de formación de maestros pode que condo se pida xente pa impartir a enseñanza nun la haxa. ¿A culpa de quén é? Nosoutros pidimos úa y outra vez a os organismos que podían felo que se desen os pasos pa façilitar a formación dos interesaos y nun se fixo. ¿Por qué tanta desidia? ¿A quén favorece este desinterés?

A nosa experiencia

A nosa experiencia como maestros de galego-asturiano ten máis solombras que luces, máis mouro que branco, máis tristezas que gayolas. Vimos como muitos compañeiros nosos que luitaban nel mesmo barco da defensa dos deretos lingüísticos se quedaban p'atrás escondidos, recularon ou aveiráronse esperando que pasase a xistra dos intolerantes. Tamén

vimos cómo hai xente nesta terra d'entrambasauguas que leva muito tempo dicutindo si el galego-asturiano é galgo ou can de payeiro —a veyá y agotadora polémica de si esta fala nosa é galego, galego-asturiano ou qué— esqueicendo qu'a luita ta en dignificala, daye el préstixu que se merece y defendela de todos aqueles que queren pá nosa terra a matarrasa cultural en favor del castellano. Vimos xente ou grupos que se pasan anos pontificando ou criticando el labor que se fai, muitas veces dende ben lonxe, y, mentramentes, a nosa veyá y guapa lingua vai esmorecendo, camín de desaparecer al cabo de pouco tempo. Durante mil años resistió todos os puxos contrarios a ela, pero agora pode que la escarayemos ou la escarayen os egoismos, a politiquía barata, os medios de comunicación cegos á realidá, a enseñanza ayía al noso entorno cultural, a desidia da Administración asturiana y toda úa gran restra de torgas permanentes.

Durante todo este tempo vimos cómo nas nosas escolas hai que luitar cos grupos de padres y madres —núa gran parte de fora pero tamén d'aquí, qu'inda dole máis— que puxan con muita forza escontra da nosa fala. Y nas escolas, compañeiros y compañeiras que, ou ben cos deberes, col acabo del labor diario, cos xogos, cos discursos desprestixadores ou col nun fer nada nas horas d'estudio asisitido que se dan como alternativa a os nenos y nenas que nun van a galego-asturiano, tán de continuo boicoteando el noso trabayo. Tampouco nos parece al xeito a alternantiva que se dá á asignatura, nin tán claros os criterios que tein que seguir os tutores. El resultado é que cada ún fai lo que ye parece.

A verdá é qu'a restra de queixas pode ser inacabable y nel fondo de toda esta doliosa situación ta a falta de planificación y el pouco xeito das políticas siguidas hasta el día d'hoi.

El trabayo de cadaldía

El noso labor é ingrato, ás máis das veces desmoralizante, luitamos escontra da falta de medios con todo el noso agayo y col esfouto que nos dan a inmensa mayoría dos nosos alumnos. Tentamos de qu'os nenos y nenas vexan ou sintan qu'a nosa

lingua, a nosa cultura é, primeiro de nada, nosa y que temos que tratala como se trata a lo noso, col respeto col que se trata a úa madre ou a un bolito, col cariño col qu'os indios trataban á madre terra, que se dían conta de que se trata de fer normal lo qu'é normal y que si a xente da nosa terra se comunicóu durante mil años na nosa fala é porque vale pa comunicase, porque sirvíu y sirve pa entenderse us cos outros, porque é úa lingua como as demás.

Tentamos de levar ás nosas clases todo lo que conforma a nosa cultura asturiana, a cultura d'úa parte d'Asturias tan importante como as outras, d'úa terra na que, por disgracia, non sólo temos el sentimiento d'asturianos nas nosas entrañas como el que máis, sinón que nos obrigan a tar sacándoye brillo todos os días del ano. Hai qu'opositar al sentimiento de ser asturiano permanentemente y nun vale pa nada aprobar sempre.

Nas nosas clases trabáyase coa nosa lingua y coa nosa cultura, fála-se, faise teatro, xógase cos xogos tradicionales y cos modernos, lese,

cántase y escríbese en galego-asturiano. Tentamos de normalizar a nosa lingua. Trabayamos materiales de todo tipo: mitoloxía, medio ambiente, personaxes d'estas terras, xogos tradicionales, solidaridá, investigamos cos nosos mayores, participamos coa nosa fala en todo ou en cuase todo: televisión, radio, vídeo, prensa escrita (hai que citar como algo especial os centos de trabayos que sábado a sábado van salindo en "La Oreja verde", suplemento infantil de *La Nueva España*, ou os qu'parecen tamén en "El Arco da Veyá", a sección pa os máis pequenos d'*ENTRAMBAS AUGUAS*).

Aquí, en Navia, en Tapia, en Xarrio, nestas terras entre dous ríos tamos ás veces máis solos qu'a úa pero temos a concencia ben tranquila porque sabemos que luitamos pola miyor causa: a nosa lingua, a nosa cultura, a nosa dignidá de ciudadanos d'úa terra que ten, polo menos, os mesmos deretos qu'as demás linguas d'Asturias, d'España, d'Europa y del mundo.

Esperamos qu'a Administración educativa del Principao d'Asturias seña capaz algún ano d'estos de formar fornadas novas de maestros y profesores que puxen polo noso y nos axuden neste labor, relevándonos con ñovas ideas y novo agayo.

Marcos señalando os murales feitos pal Día Internacional contra el racismo y a xenofobia